

İbrahim KELAĞA AHMET, Yunanca-Türkçe Arkaik Sözler ve Eylemsiler Sözlüğü, İstanbul: İthaki Yayınları, 2016, 508 sayfa.

Özgür RENÇBERLER*

Günümüz Yunanistan’ında günlük konuşma dilinde, keza yazılı dilde arkaik kökenli pek çok sözcük, deyim ve kalıplaşmış söz gruplarıyla karşılaşılır. Yaygın kullanımlarıyla anlatımı “çeşnilendiren” bu unsurlar, ifadeye güç ve canlılık katarlar. Öte yandan doğru yazım ve kullanımları bakımından anadil konuşucularını dahi zorlayıcı niteliktedirler. Türkiye özelinde, 1930’lu yıllardan beri Klasik ve 1990’lardan beri Çağdaş Yunancanın lisans düzeyinde öğretildiği dikkate alınır, azımsanmayacak sayıda kişinin Yunancayı çeşitli amaçlar doğrultusunda kullandığı anlaşılabilir. Bu kitlenin, bilimsel bir makale okurken, günlük bir gazeteye göz atarken ya da en basitinden sohbet ederken anılan dil yapılarıyla karşılaşmaları kaçınılmazdır denebilir. Dolayısıyla 15 yıllık uzun bir araştırmanın ürünü olan söz konusu eser, genel sözlüklerin cevaplamakta yetersiz kaldığı bu hususta ihtiyaca yanıt vermektedir.

Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Çağdaş Yunan Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında uzun süre eğitim verdikten sonra 2013 yılından itibaren Trakya Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Yunan Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı bünyesinde görevine devam eden Yrd. Doç. Dr. İbrahim Kelağa Ahmet’in hazırladığı sözlük, Klasik, Helenistik Ortak, Ortaçağ (Bizans) ve Çağdaş Yunanca dönemleri boyunca varlıklarını sürdüren ve canlılıklarını koruyan 5000’e yakın arkaik söz, özdeyiş, kalıplaşmış yapı ve eylemsiyi okuyucuya sunmaktadır.

Eserin yazılış amacı, süreci ve içeriği hakkında bilgi verilen önsöz kısmının ardından, sıkça kullanılan kısaltmalar, açılımları ve Türkçe

* Arş. Gör., Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Balkan Dilleri ve Edebiyatları Bölümü
Çağdaş Yunan Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, orenberler@gmail.com

karşılıkları yer almaktadır. Devamında alfabetik sıraya göre dizilmiş maddelerden oluşan sözlük gelmektedir.

Sözlük içeriğiyle ilgili daha sağlıklı bilgi vermek adına, sözü geçen arkaik unsurların zaman içerisindeki yolculuğunu kısaca aktarmak yerinde olacaktır. Klasik Yunan dili çeşitli lehçelerden oluşmaktadır. Ancak Atina'nın şehir devletler arasında başat güç olması, sınırları dâhilinde konuşulan Attik lehçesini öne çıkarmıştır. Nitekim M.Ö. 3. yüzyılda Makedon egemenliği dönemine gelindiğinde Attik lehçesinin değişime uğramış hali Helenistik Ortak Dil ortaya çıkmıştır. Bu dil zamanla diğer antik lehçeleri de ortadan kaldırarak, Makedonların fethettiği geniş coğrafyada bir “lingua franca”ya dönüşmüştür. Daha Helenistik dönemde klasik Attik lehçesine dönüşü savunan “Attikizm” akımı ortaya çıkmış ve Bizans (Ortaçağ) dönemi boyunca güçlenmiştir. Attikizm akımı etkisinde yazı dili ağdalı bir tarz benimserken halk, Çağdaş Yunancanın temeli sayılan Helenistik Yunanca konuşmaya devam etmiştir. Osmanlı döneminde ise Attikizm akımının devamı denebilecek, savunucularının bilim ve sanatı ifade etmek için antik dilin temel alınması gerektiğini öne sürdüğü “Katharevusa” adında bir dil oluşmuştur. Öte yandan bir diğer aydın grup, her kesimden halkın anlayabileceği konuşma dilini savunmuşlardır. Böylelikle Yunanistan'ın kurulmasıyla birlikte resmi dil haline gelen ağdalı “Katharevusa” ile “Dimotiki” olarak adlandırılan konuşma dili arasında üstünlük savaşı başlamıştır. Ancak 1976 yılında yapılan dil reformu, “Dimotiki”yi galip kılarak bu rekabete ve Yunancanın uzun yüzyıllara dayanan iki değişkeliliğine son vermiştir. Dolayısıyla antik dili temel alan akımlarla birlikte çok sayıda arkaik yapı da 20. yüzyıla kadar varlıklarını sürdürebilmiştir.

Sözlükte bu yapılardan göze çarpan ilki, arkaik edatlar yoluyla oluşturulan söz gruplarıdır. (ör. εκ λόγων [ek logon] (...) dan dolayı, - εις πρώτην ευκαιρίαν [is protin efkerian] ilk fırsatta, μέχρι τούδε [mehri tude] şimdiye kadar, κατά παράβασιν [kata paravasın] ihlal ederek, επί τω ὄρω [epi to oro] (...) şartıyla, διά βίου [dia viu] ömür boyu)

Genel sözlüklerde bulunması son derece güç olan arkaik eylemsileri bir araya getirmesi ise sözlüğün önemli yönlerinden biridir. Çağdaş Yunancada yan cümle olarak karşılık bulan bu eylemsiler, kullanım kolaylığı açısından sıkça tercih edilmektedir. (ör. χορηγηθείς [horigithis] tahsis edilmiş, παραβλάπτων [paravlapton] zarar veren, κατανεμημένος [katanemimenos] dağıtılmış, επιζήσας [epizisas] kurtulan, hayatta kalan, αφορών [aforon] (...) ile bağıntılı olan, ανακύπτων [anakipton] görünen, ortaya çıkan) Belirtilmesi gerekir ki sözlük sonunda arkaik eylemsilerin fiil gruplarına göre çekim örneklerinin verildiği bir bölüm bulunmaktadır. Böylece sözlük, Yunancayı

yabancı dil olarak öğrenenlere, eylemsilerin fiil köklerine daha rahat ulaşmaları olanağını sağlamaktadır.

Ankara Adliyesi'nde yirmi yıla yakın bilirkişi sıfatıyla çeviri yaptığını ifade eden yazar, sözlüğe arkaik fiillerle oluşmuş hukuk terimlerini de kaydetmiştir. (ör. *πόθεν ἔσχες* [pothen eshes] nereden buldun?, servet bildirim, mal beyanı, *καθ' ὑλήν αρμόδιο δικαστήριο* [kath'ilin armodio dikastirio] görevli mahkeme, *εν αμύνη* [en amini] meşru müdafaa halinde olmak) Bu gibi terimlerin standart sözlüklerde Türkçe karşılıklarına ulaşılması pek mümkün olmamaktadır. Dolayısıyla Yunanca – Türkçe resmi belge çevirisi yapan okuyuculara büyük kolaylık sağlayacaktır.

Sözlükte kaynağını M.S. 1. yüzyılda Helenistik Yunanca ile kaleme alınan Yeni Ahit'ten ve yine bu dile çevrilen (Tevrat) Eski Ahit'ten alan deyimlere epeyce yer verilmiştir. Örnek verilecek olursa: *ων ουκ ἔστιν αριθμός* [on uk estin arithmos] sayısız, çok büyük kalabalık (Eski Ahit), *ο γαρ αν σπείρει άνθρωπος, τούτο και θερίσει* [o gar an spiri anthropos, tuto ke therisi] insan ne ekerse onu biçer (Yeni Ahit).

Yunan mitolojisindeki söylencelere dayanan çok sayıda deyişler kaydedilmiştir. Çağdaş Yunancada sıkça karşılaşılan bir örnek: “*υπό την αιγίδα*” [ipo tin egida] (...) himayesinde, (...) gözetimi altında manalarına gelmektedir. Söylenceye göre “aigis”, Zeus'un canavar görünümlü bir keçiden ya da bir başka anlatıya göre çocukken sütünden beslendiği “Amaltheia” isimli keçinin derisinden yapılma kalkanıydı. Zeus, Hephaistos tarafından yapılan kalkanını ihtiyaç duyduklarında çok sevdiği çocukları Athena ve Apollon'a ödünç vermekteydi.

Yine klasik düşüncenin önemli temsilcilerinden kabul edilen filozof, tarihçi, politikacı, tragedya yazarı vb. düşün insanlarınca söylenmiş ve günümüzde özdeyiş özelliği taşıyan sözler de kendine yer edinmektedir. Örneğin; Atinalı politikacı ve asker Themistokles (M.Ö. 527-461), Salamis Deniz Savaşı öncesi askeri erkân toplantısı sırasında Pers donanmasıyla yapılacak savaşta kendi donanmalarının yerinin değiştirilmemesini ısrarlı bir şekilde savunur. Bunun üzerine Spartalı Amiral Eurivades esasını kaldırarak ona vurmaya yeltenince “*πάταξον μεν ακουσον δε*” [patakson men akuson de] “Bana vur, ama önce beni dinle!” sözlerini sarf eder. Akabinde gerçekleşen olayların Themistokles'i haklı çıkarması ise sözü tarihe mal eder. Yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi özdeyişlerin ortaya çıkış hikâyelerine de yer verilmesi, sözlüğün ilgi çekici ve güçlü yönlerinden birini teşkil etmektedir.

Günümüz Yunan gazetelerine hızlıca bir göz atılarak dahi sözlüğün kullanım alanlarından birine örnek verilebilir. Akli dengesizlik, ruhsal

sarsıntı gibi anlamlar taşıyan “τρικυμία εν κρανίω” [trikimia en kranio] deyiminin, Vima Gazetesinin 22 Ocak 2016 tarihli siyasi eleştiriler içeren bir makalesine başlık olduğu görülmektedir. Aynı gazetenin 21 Ağustos 2016 tarihli bir başka haberinde Yunan Maliye Bakanlığı'nın vergi kaçaklığına yönelik geliştirdiği yeni bir sistemden bahsedilmektedir. Haberde vatandaşlara alınan yeni tedbirlere karşı dikkatli olmaları mesajı ise arkaik bir deyimle verilmektedir: “ουδέν κρυπτόν υπό τον ήλιον” [uden kripton ipo ton ilion] “güneşin altında hiçbir şey gizli kalmaz”.

Sözlük kısmının ardından daha önce anıldığı gibi arkaik eylemsilerin çekim örnekleri verilmekte ve bunu eserin tanziminde kullanılan Yunanca, Türkçe kaynakça ve yararlanılan web siteleri listesi izlenmektedir. Eserin bilhassa Yunanca bilen okuyucu hedeflenerek yazılmış olduğu anlaşılmaktadır. Fakat Yunanca bilmeyenlerin de olacağı göz önünde bulundurularak her bir maddenin okunuşu kaleme alınmış, ayrıca maddelerin Türkçe karşılıkları esas alınarak anahtar sözcükler dizini oluşturulmuştur.

Son olarak sözlüğün, alanındaki önemli bir açığı kapatma görevi üstlendiğini söylemek yanlış olmayacaktır.